

The article deals with discursive characteristics of contaminated modal meaning of epistemic probability and epistemic necessity, the sense structure of their means of expression is defined.

Keywords: contaminated modal meaning, epistemic probability, epistemic necessity, sense structure.

УДК 82-7:81'255.111=161.2

Підгрушна О.Г., асп.,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВІДТВОРЕННЯ ГУМОРУ В ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ ТЕРІ ПРАТЧЕТА «ПРАВДА»

Стаття присвячена перекладу гумористичного художнього твору, а саме відтворенню гумористичних елементів у системі цілісного художнього тексту. Розглянуто ступені зв'язку гумористичних елементів із сюжетом твору. Проаналізовано прийоми відтворення гумористичних елементів у різних ситуаціях. Визначено основні причини неповного відтворення комічного ефекту.

Ключові слова: переклад, гумор, художність, відтворення, сюжет.

Практика художнього перекладу ставить багато таких запитань, на які годі знайти єдину правильну відповідь. Особливістю художнього гумористичного твору, на відміну від одиничних жартів чи каламбурів, є те, що його елементи тісно переплетені з сюжетною лінією, є невід'ємним його складником. Тобто, автор виражає свої думки, ідеї через гумористичну форму, впливаючи за допомогою гумору на читача. Отже, перед перекладачем постає питання – як відтворити гумор, або як зберегти гумористичний ефект.

Роман англійського письменника Тері Пратчета «Правда», 25-й його роман із циклу «Плаский світ», було опубліковано в 2000 році. Сюжет роману обертається навколо головного героя – Вільяма де Слова, який засновує першу газету у Пласкому Світі та проводить журналістське розслідування, намагаючись зрозуміти, хто підвів правителя міста Анкх-Морпорк лорда Ветінарі. Романи Тері Пратчета написані у жанрі пародійного фентезі, що створює сприятливе мовне середовище для гумору [2, с. 238].

Зважаючи на той факт, що гумористичний елемент є невід'ємною частиною твору, необхідна умова перекладу – це максимально глибоке розуміння його зв'язку з сюжетом. На підставі аналізу нами визначено, що гумористичні елементи: 1) можуть виникати ситуативно і не вимагати широкого контексту для розуміння й відтворення; 2) бувають тісно пов'язані з контекстом твору й вимагають орієнтування на сюжет твору при їх відтворенні; 3) можуть вимагати додаткових фонових знань для їх розуміння створюючи, відповідно, додаткові труднощі при їх відтворенні.

Ці положення підтверджуються практикою. Перший зазначений тип охоплює гумористичні елементи, які не вимагають для свого розуміння й перекладу широкого контексту усього твору. Як правило, такі гумористичні елементи реалізуються у рамках одного речення або окремої описуваної в рамках твору ситуації у вигляді слова чи словосполучення із гумористичним забарвленням. Найпоширеніші прийоми, які застосовує автор у таких випадках – це неологізми, вставні конструкції, двозначність та омонімія лексичних одиниць.

Наприклад: *“The dwarfs dwarfhandled their overloaded, creaking cart along the street, peering ahead in fog.”* [4, с. 6]. Використаний автором неологізм «dwarfhandle» створений на основі дієслова «manhandle» – «тягти на руках, пересувати вручну». Гумористичний ефект викликає сприйняття реципієнтом різниці між існуючим словом та неологізмом. У перекладі: *«Гноми, докладаючи нелюдських, чи то пак – негномських зусиль, штовхали свою перевантажену рипучу фіру вулицею, вдивляючись у туман»* [1, с. 6]. Перекладач за аналогією створює неологізм «негномський» на основі існуючого прикметника «нелюдський», який досить точно відтворює гумористичний елемент оригіналу. Однак, варто зазначити, що додана фраза *«... нелюдських, чи то пак – ...»* не дає можливості читачу самому сприйняти різницю між вигаданим та реально існуючими, що певним чином зменшує гумористичний ефект.

Розгляньмо приклад, у якому гумористичний елемент розкривається через декілька абзаців: *«'Sorry about your head,' he said. 'Looks like we made a bit of an impression on you.' (...) The messengers gave him some very odd looks. He went back to his lodgings and had a look at himself in the mirror over the washbasin. A large R, printed in bruise colours, occupied a lot of his forehead.»* [4;13] Слово «impression» багатозначне, перше значення – «враження», а у галузі

поліграфії – «відбиток, слід». Читач спершу сприймає перше значення слова, і лише через декілька абзаців розкривається його значення в описуваній ситуації. У перекладі: *«Вибачте за завдану травму, – сказав він. – Схоже, ми вас вразили... буквально. (...) Листоноші подивились на нього дуже дивно. Повернувшись додому, Вільям зазирнув у дзеркало над умивальником. На пів-лоба йому визрівав величезний синець у формі букви «R».»* [1;13]. Як бачимо, перекладач передав гумористичний елемент використавши слово «буквально», однак воно не в змозі повноцінно відтворити гумористичний ефект оригіналу.

Такі випадки, зазвичай, не створюють значних труднощів при відтворенні, бо гумористичні елементи не прив'язані до широкого контексту твору. Однак не варто опускати їх у перекладі, адже ціле складається із частин. Втрата навіть ситуативних гумористичних елементів призведе до зниження гумористичного ефекту усього твору, що, в свою чергу спотворить сприйняття твору цільовим читачем.

Другий тип об'єднує гумористичні елементи, які сприймаються читачем лише у зв'язку з контекстом усього твору. Такі гумористичні елементи повністю інтегровані в текст, тобто не розривають його цілісність, адже вони безпосередньо пов'язані з розвитком сюжету. На цьому рівні застосовується ціла низка різноманітних прийомів: деформація ідіом, омонімія, багатозначність та омонімія лексичних одиниць, повтори, метафори. Саме цей рівень охоплює найбільшу кількість гумористичних елементів твору. Умовно, цей рівень можна розділити на два підтипи – у першому гумористичний елемент реалізується у межах однієї описуваної ситуації; у другому гумористичний елемент реалізується упродовж усього тексту художнього твору.

Ілюстрацією першого підтипу є такий приклад: *«'I'm sure no one could call me a despot, your reverence,' said Lord Vetinari severely»* [4, с. 17]. Вирваний із контексту діалог не здається гумористичним. Однак із попередніх описів героя легко зрозуміти, що Лорд Ветінарі таки справді досить суворий і деспотичний правитель, тож очевидно, що така фраза з його вуст звучить досить смішно. Окрім того, використання прислівника «severely» підкреслює гумористичність висловлення. У перекладі: *«Я глибоко переконаний, що ніхто й ніколи не назве мене деспотом, ваша превельбносте, – суворо сказав Правитель Ветерані»* [1;21]. Як бачимо, особливих труднощів при відтворенні не спостерігається.

Розгляньмо ще один приклад із застосуванням прийому деформації ідіоми: «*'Ah, Mr Word. Times is hard in the hot sausage trade,' said Dibbler. 'Can't make both ends meat, eh?'* said William» [4, с. 7]. Попередній сюжет книги тут відіграє вирішальну роль – читачу відомо, що придбати у Mr. Dibbler-а сосиску з м'ясних продуктів можна лише якщо дуже пощастить. В основі гумористичного елементу лежить обігрування ідіоми «*to make both ends meet*», де останнє слово замінене на «*meat*». У перекладі: «– Ах, пане де Ворде, зараз такі кепські часи для торгівлі перепічками, – пожалівся Нудль. – Еге ж, як подумаєш, то аж нудить, – вставив Вільям» [1, с. 7]. Як бачимо, перекладач змушений був повністю видозмінити гумористичний елемент задля хоча б часткового збереження ефекту в перекладі.

Розгляньмо приклад, у якому гумористичний елемент розкривається упродовж прочитання усього твору. У романі досить часто зустрічаємо вирази зі словом «press»: «*'Stop the press!'*» [4, с. 8], «*'Because the press doesn't go to sleep,' said William.*» [4;110], «*The press is dead*» [4, с. 174], «*But I thought I should take a moment to come and see this "free press"*» [4, с. 200], і под. На перший погляд, слово «press» у наведених фразах у контексті звертається до значення «друкарський верстат», проте, взявши до уваги сюжет твору, який розгортається навколо заснування у місті газети, стає зрозумілим, що автор натякає на слово у значенні «преса, друк». Таким чином, автор розраховує, що гумористичний ефект розкриється упродовж прочитання всього твору. Однак, у перекладі слово «press» було передано як «верстат», що виключило можливість подвійного трактування лексичної одиниці читачем перекладу. Перекладач додав коментар-пояснення: *Гра слів не піддається перекладу. Англійською «друкарський верстат» означається тим самим словом, що й «преса» – «press». Це широко використовується в книзі (див. зноску 34). В даному разі вигук «Спиніть верстат!» («Stop the press!») може читатися також як «Спиніть пресу!»* [1, с. 210]. Однак, цей коментар позбавляє читача можливості самому сприйняти гумористичний елемент, тож такий прийом не рятує ситуацію. Один із можливих виходів – передавати «press» не словом «верстат», а словом «прес» у перекладі. Адже «прес», певною мірою, викликає асоціації, які можуть підштовхнути читача перекладу до сприйняття гумористичного елементу: «газети» – «прес» – «преса», що відсутні при сприйнятті слова «верстат».

Третій тип охоплює ті гумористичні елементи, які не тільки пов'язані з контекстом твору, але й вимагають додаткових фонових знань для розуміння. У таких випадках перекладач має справу не лише з гумористичним елементом, а й з культурними контекстами, які часто є не зрозумілими цільовому читачу.

Ось приклад, де зміст невідповідності стосується етнічних контекстів: *«I should have got a proper education like you,' said Dibbler despondently. 'A nice job indoors with no heavy lifting. I could have found my nitch, if'n I'd have got a good education.' 'Nitch?' 'One of the wizards told me about 'em,' said Dibbler. 'Everything's got a nitch. You know. Like: where they ought to be. What they was cut out for?' William nodded. He was good with words. 'Niche?' he said.»* [4, с. 8]. Тут явний етнічний жарг. Гумористичний ефект полягає у тому, що британці вимовляють слово «niche» як «**nif**», а вимова цього слова як «**nitch**» є типовою для американців (нагадаємо, що автор твору – британець). У перекладі: «– Треба було мені отримати добру освіту, як от ви, – засмучено сказав Нудль. – Гарна робота в теплому приміщенні й ніяких фізичних трудів. Якби я мав добру освіту, я міг би знайти свою нищу. – Нищу? – Це мені розповідав один із тих чаклунів, – пояснив Нудль. – У всього є нища, ну, ви знаєте. Тобто ніби своє місце. Для чого все існує. Вільям кивнув. Він тямив у словах. – Ніша? – спитав він» [1, с. 8]. Очевидно, що культурний контекст, який існував в оригіналі, втрачено. Ці втрати пояснюються тим фактом, що текст оригіналу створювався в іншій культурі для іншої аудиторії, тож відтворити у перекладі подібні нюанси об'єктивно неможливо. До того ж відтворення «nitch» неіснуючим словом «нища», створює додаткові асоціації, які відсутні у оригіналі («нища» – «нищити»).

Розгляньмо ще один приклад: *“Tinkle, tinkle, little spoon, wedding ring will follow soon . . .”* [4, с. 100]. Тут автор пародіює відому англійську колискову, «Twinkle, twinkle, little star». Важливим є і зв'язок із попереднім контекстом – мова йде про переробку сміття, у якому часто знаходять золоті та срібні прикраси. У перекладі: «Ой, було в бабусі дві сережки в усі, одна мідна, друга срібна, дві сережки в усі» [1, с. 101]. За аналогією з оригіналом, перекладач пародіює відому українську пісеньку «Жили у бабусі два веселих гусі. Однак втрачається саме культурне наповнення тексту.

З викладеного можемо зробити наступні висновки. Найменше труднощів викликають гумористичні елементи, які виникають ситуативно і не вимагають брати до уваги широкий контекст твору

для перекладу. У таких випадках перекладач не обмежений у засобах і має більше можливостей для відтворення гумористичного ефекту. Однак цей тип найменш поширений у тексті гумористичного твору. Випадки другого типу, коли для відтворення гумористичного елементу потрібно брати до уваги сюжет твору, є більш поширеними. Орієнтування на контекст і сюжет твору певним чином обмежують перекладача. До того ж трапляються випадки, коли гумористичні елементи взагалі залишаються не відтвореними у перекладі, причиною цього можуть бути як неухважність перекладача, так і недостатньо глибокий аналіз оригіналу. Третій тип викликає найбільше труднощів, адже він пов'язаний із позамовними контекстами, які найчастіше невідомі цільовому читачеві. У таких випадках вибір робиться переважно на користь відтворення саме гумористичного складника при повній втраті культурного. У певному сенсі таке рішення правильне, адже не може гумористичний текст називатися таким без гумору.

Загалом, у перекладі досить часто спостерігаємо неповне відтворення гумористичних елементів, яке призводить до виникнення значно слабшого, порівняно з оригіналом, гумористичного ефекту. Цей факт пов'язаний як із суб'єктивними, так і з об'єктивними причинами. До суб'єктивних причин відносимо особистість перекладача, його індивідуальне почуття гумору. Трапляється, що перекладач не помічає гумористичного елементу в оригіналі або вважає, що його аудиторія не зрозуміє гумору, і випускає відповідний елемент. До об'єктивних причин належать, по-перше, специфіка мови. Прив'язаність гумору до особливостей англійської мови утруднює відтворення гумористичного ефекту. По-друге, різниця у фонових знаннях читачів твору. У гумористичному тексті можуть фігурувати й обігруватись невідомі в інших культурах явища, речі, особистості тощо. По-третє, специфіка сміхових культур. Через національну зумовленість гумору певні теми, звичні для гумористичного обігрування в одних культурах, можуть виявитись незрозумілими, забороненими або неприйнятними в інших культурах. Важливо зазначити, що названі причини не можна розглядати ізольовано одну від одної, оскільки на практиці вони часто поєднуються в межах одного гумористичного прийому. Оригінальний твір спрямований на конкретну аудиторію, тож не викликає подиву той факт, що певна частина гумористичного ефекту буде втрачена у перекладі.

Подальші перспективи дослідження вбачаємо у детальному аналізі випадків неповного відтворення гумористичного ефекту та класифікації конкретних перекладацьких способів і прийомів, які сприяють досягненню максимально повного відтворення гумористичного ефекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Пратчетт Т.* Правда [Електронний ресурс] // Террі Пратчетт; пер. з англ. Олександр Михельсон – Буквоїд, 2010. – 216 с. – Режим доступу до тексту: http://bukvoid.com.ua/library/terri_pratchett/pravda_pereklad_-_oleksandr_mihelson/1.html.
2. *Українська Є.* Комізм магічного у творах Т. Пратчетта у лінгвопоестологічному аспекті Наукові записки. – Випуск 96 (1). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім.В.Винниченка, 2011. – 610с., – С. 235-238. – ISBN966-8089-24-3.
3. *Attardo S.* Humorous Texts: A semantic and pragmatic analysis / S.Attardo. – 2000. – 264 p.
4. *Pratchett T.* The Truth / Terry Pratchett // London : Doubleday a division of Transworld Publishers, 2000. – 207 p. – ISBN0385-6010-26.

Підгрушна О.Г., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ВОССОЗДАНИЕ ЮМОРА В РОМАНЕ ТЕРРИ ПРАТЧЕТТА «ПРАВДА»

Статья посвящена переводу юмористического художественного произведения, а именно воссозданию юмористических элементов в системе целостного художественного текста. Рассмотрены степени связи юмористических элементов с сюжетом произведения. Проанализированы приемы воссоздания юмористических элементов в различных ситуациях и определены основные причины неполного воспроизведения комического эффекта.

Ключевые слова: *перевод, юмор, художественность, воссоздание, сюжет.*

Pidgrushna O.G., PhD student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

RECREATION OF HUMOR IN TERRY PRATCHETTS' NOVEL “THE TRUTH”

The article deals with translation of humorous artistic works, namely with the reproduction of humorous elements in the integral system of the

artistic text. It considers degrees of connection of humorous elements with the plot. Recreational techniques of humorous elements in different situations are analyzed. The main causes of partial recreation of humorous effect are defined.

Key words: translation, humor, artistry, recreation, plot.

УДК 811.161.2'42

Падар Ю., асп.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

**АКСІОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК: ПРИНЦИПИ
УКЛАДАННЯ, ОЦІНКОВА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ (на матеріалі
української мемуаристики Є. Чикаленка)**

У статті розглядаються розвиток, основні принципи та поняття аксіологічної лексикографії, а також робиться спроба побудувати модель аксіологічного словника на матеріалі мемуарної спадщини культурного діяча, видавця й мецената початку ХХ століття Є. Чикаленка.

Ключові слова: аксіологічний словник, оцінковість, мемуаристика, Є. Чикаленко.

Актуальність дослідження зумовлена стрімким розвитком аксіологічності як лінгвістичного напрямку та очевидною необхідністю розробки й укладання відповідних словників, які б, зокрема, дозволили узагальнити мовленнєвий досвід окремої особистості, соціальної групи чи цілого народу, нації, виокремити типові й підкреслити індивідуальні аксіологічні смисли й дистинктивні засоби вираження оцінки, ставлення до явищ, подій, постатей тощо.

Аксіологічна лексикографія активно розвивається в польській школі етнолінгвістики (Є. Бартмінський, Я. Пузиніна, Т. Кшешовський, А. Богуславський, А. де Лазарі). На сьогодні бракує робіт, які б вивчали аксіологічні смисли та засоби їх вираження на матеріалі текстів однієї особистості, непересічного представника своєї соціальної групи, культурної епохи. Доцільність такого дослідження зумовлена тим, що залишаючись представником певної соціокультурної, етнічної, ідеологічної групи, яка, безперечно, впливає на характер і спосіб оцінок тих чи інших подій, постатей, явищ, автор також схильний демонструвати